

Aleksander Kiklewicz, Jarosław Strzelecki

Międzynarodowa konferencja naukowa: "Język poza granicami języka II. Semantyka a pragmatyka : spór o pierzeństwo", Tumiany 24-25 czerwca 2010

Prace Językoznawcze 12, 244-249

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Międzynarodowa konferencja naukowa: Język poza granicami języka II. Semantyka a pragmatyka: spór o pierwszeństwo, Tumiany, 24–25 czerwca 2010

W dniach 24–25 czerwca 2010 roku na Wydziale Humanistycznym UWM w Olsztynie odbyła się zorganizowana przez Instytut Filozofii wraz z Instytutem Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej międzynarodowa konferencja naukowa nt. „Język poza granicami języka. Semantyka a pragmatyka: spór o pierwszeństwo”. Było to drugie spotkanie (pierwsze odbyło się w Ostródzie w 2007 r.) naukowców z Polski, Rosji i Ukrainy, zajmujących się filozoficznymi i metodologicznymi problemami współczesnego językoznawstwa. Koncepcja konferencji opierała się na założeniu, że dla współczesnej filozofii języka charakterystyczne jest fenomenologiczne ujęcie systemów znakowych, relatywizm poglądów i relatywistyczne traktowanie kategorii prawdy, a przede wszystkim – pierwszeństwo pragmatyki przed semantyką, czyli swoisty powrót do XIX-wiecznej koncepcji *milieu*, tzn. dominującego nad systemami znakowymi środowiska. Wobec tego w centrum uwagi postawiono takie zagadnienia, jak: kategoria prawdy w językach naturalnych, językach sformalizowanych i komunikacji niewerbalnej; semantyczna teoria prawdy a realizm; racjonalność językowa i jej granice; nieostrość wyrażen językowych: jej źródła, rodzaje, konsekwencje; nieostrość semantyczna a proces porozumiewania się; działalność językowa a cel; intencjonalny model języka; logiczne i kognitywne podstawy teorii aktów mowy; cechy semantyczne i pragmatyczne tekstu jako wyznaczniki stylów i gatunków; problem podmiotu w języku i w komunikacji; semantyka i pragmatyka w paradygmatach filozofii języka oraz w paradygmatach kultury i in.

Pierwszego dnia odbyło się posiedzenie plenarne, po którym nastąpiły obrady w dwóch sekcjach. Referaty plenarne wygłosili: Tadeusz Skalski z Łodzi, Igor Archipow z Sankt Petersburga, Józef Dębowski z Olsztyna, Zbysław Muszyński z Lublina, Michael Fleischer z Wrocławia oraz Aleksander Kiklewicz z Olsztyna. T. Skalski w swoim wystąpieniu rozważył trzy aspekty języka: przyrodniczy, semantyczny i medialny. Uwagę skupił na aspekcie medialnym, jako że właśnie ta strona funkcjonowania języka jest najbardziej profilowana we współczesnych dyskursach postmodernistycznych. Przyznał jednak, że jego propozycja nie jest jeszcze gotową teorią aspektu medialnego.

I. Archipow przedstawił nowe kierunki opisu języka. Powiązał je z dylematami procesów poznawczych, a także ukazał ich znaczenie w kontekście współczesnego paradygmatu nauk humanistycznych. Z kolei J. Dębowski w swoim wystąpieniu próbował pokazać konsekwencje metafizyczne, epistemologiczne i pragmatyczne semantycznego realizmu oraz antyrealizmu. Głównie skupił się na semantycznym antyrealizmie Dummetta i Putnama, których poglądy w kon-

tekście klasycznej koncepcji prawdy prowadzą wprost do deflacionizmu albo też (co najwyżej) do justyfikacjonizmu.

Z. Muszyński zastanawiał się nad semantycznymi i pragmatycznymi składnikami treści komunikatu. Treść komunikatu ma własności semantyczne, tzn. komunikat jest „o czymś”. Podmiotowy proces ustalania odniesienia treści komunikatu, interpretacja komunikatu zależne są od określonych własności uczestników komunikacji. Zbiór/system takich własności stanowi z kolei komponent pragmatyczny. Na komponent ten składają się uwarunkowania indywidualistyczne (psychologiczne) oraz społeczne (kulturowe). Głównym problemem, jaki starał się rozważyć autor referatu, była natura obu składników treści komunikatu oraz natura relacji między nimi.

M. Fleischer postulował powstanie nowego sposobu komunikacji. Z punktu widzenia procesów ewolucyjnych da się – zdaniem autora – zaobserwować powstanie nowego rodzaju komunikacji, a mianowicie „komunikacji bezrefleksyjnej”. Punktem wyjścia dla opisu tego zjawiska miała być reprezentowana (między innymi) przez E. J. Langer koncepcja *mindfulness*.

A. Kiklewicz w referacie „Pragmatyka bez semantyki” przedstawił funkcjonalne aspekty języka – w ujęciu takich badaczy, jak Ch. Morris, M. A. K. Holliday, A. Awdiejew i in. Omawiając relacje między semantyką a pragmatyką, olsztyński badacz szczególnie zwrócił uwagę na status semantyki jako swego rodzaju substratu czynności językowych, które są realizowane poprzez odniesienie do opisywanych (wprost lub pośrednio) stanów rzeczy. W komunikacji językowej występuje także zjawisko, które autor określił jako „pragmatyka bez semantyki” – chodzi o sytuacje komunikacyjne, w których oddziaływanie na adresata jest oparte na językowej formie komunikatu lub na elementach otoczenia aktu mowy. Kiklewicz przedstawił analizę przypadków z takich zakresów komunikacji masowej, jak reklama, komunikacja retoryczna, komunikacja propagandowa i in., a także z zakresu komunikacji interpersonalnej, omawiając maniere użycie nazw własnych w języku tzw. noworuskich.

Po południu miały miejsce obrady w dwóch sesjach. O. Leszczak (Kielce) przedstawił referat „Semantyka – syntaktyka – pragmatyka: funkcjonalno-pragmatyczna rewizja pojęć”. Według rzeczonoego autora klasyczna dystrybucja aspektów (składowych) semiotyki wywodząca się z koncepcji Ch. Morrisa posiada wszystkie typologiczne cechy fenomenalistyczno-behawiorystycznego podejścia i nie może być uważana za uniwersalistyczną lub ogólnodyscyplinarną. Z punktu widzenia metodologii funkcjonalno-pragmatycznej znak (jak i dowolny system semiotyczny) jest zjawiskiem relacjonistycznym oraz psychospołecznym (antropocentrycznym). Po pierwsze, bytuje wyłącznie w doświadczeniu psychospołecznym jednostki ludzkiej i z założenia jest funkcją pragmatyczną (ponieważ służy oznaczaniu), po drugie – jest zbiorem relacji semantycznych

(treściowych) i sygnałowych (formalnych). Zatem wszystkie relacje semantyczne i sygnałowe są – zdaniem autora referatu – podporządkowane pragmatyce.

D. Boroń (Lublin) przedstawiła referat poświęcony związkowi między humorem a językiem filozofii, a P. Markiewicz (Olsztyn) w referacie „Neuropsychologia pragmatycznych zachowań językowych” dokonał krytycznego przeglądu badań deficytów pragmatycznych w zachowaniach językowych i komunikacyjnych z perspektywy neuropsychologii poznawczej. Analiza niektórych zjawisk patologii mózgowej (np. afazja, urazy mózgu TBI, pragmatyczne zaburzenia językowe PLI) pozwala – zdaniem Markiewicza – ustalić znaczenie pragmatyki w zachowaniach językowych.

M. Cichmińska (Olsztyn) starała się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu elementy wiedzy naukowej przenikają do potocznego obrazu świata, czy definicja kognitywna, zaproponowana przez etnolingwistów, może służyć do definiowania pojęć opisujących takie zjawiska życia codziennego, jak stres czy depresja, które są często powszechnie używane w potocznym języku polskim i angielskim, a które wydają się zawierać w sobie elementy wiedzy potocznej i naukowej.

Wrocławska badaczka A. Siemes przedstawiła analizę werbalnych opisów ze względu na hasło „doradztwo”, podane w różnym czasie przez uczestników ćwiczeń na dwóch różnych uczelniach wyższych. Kontekst sytuacji badawczej utworzyły, między innymi, podany przez tytuł i treść zajęć temat, jak również specjalność, na której owe zajęcia miały miejsce: *corporate identity* i *public relations*. Autorka zajęła się śledzeniem specyficznego procesu komunikacyjno-dydaktycznego na wybranym przykładzie. Zwróciła uwagę na procesualność komunikacji oraz zależność przypisywania znaczeń od kontekstów, w których owe przypisywania powstają.

M. Cyzman wraz z T. Markiewką (Toruń) przygotowali referat „How to do Austin with Derrida and Fish? O Fisha lekturze Austina”. Sformułowali tezę, że nie da się dyskutować na temat relacji między semantyką a pragmatyką bez zmierzenia się z niektórymi problemami filozoficznymi. Aby zatem powiedzieć coś o zagadnieniu „udanego aktu mowy”, musimy – zdaniem autorów – najpierw założyć pewien sposób rozumienia pojęcia „faktu” (a takie założenie zawsze będzie miało filozoficzny charakter).

S. Wacewicz i P. Żywiczyński (Toruń), przyjmując perspektywę ewolucji języka, zrekonstruowali relację między pragmatyką a semantyką. Przy tym oparli się na dwóch zasadniczych ustaleniach: na wymogu uczciwości komunikatu jako podstawowym ograniczeniu nakładanym na komunikację przez logikę ewolucyjną, oraz na „zorientowaniu na odbiór” (*reception-driven*).

P. Piotrowski (Olsztyn), zastanawiając się na znaczeniem języka w procesie wychowawczym, sformułował pytanie, czy można mówić zasadnie o funkcji osobowościotwórczej języka, rozpiętej gdzieś między nazywaniem świata,

a komunikacją interpersonalną. Przedstawiony referat był próbą odpowiedzi na to pytanie.

R. Makarewicz (Olsztyn) zwróciła uwagę słuchaczy, że redundancja zrównoważona będąca pożądanym elementem komunikacji w szkole winna prowadzić do zmian w całym systemie edukacyjnym.

W konferencji wzięli udział także badacze zagraniczni. Tak więc znany rosyjski anglista F. Litwin (Orioł) omówił zagadnienie relacji między rozmytym charakterem treści wyrazu a problemem rozumienia. M. Dymarski (Sankt Petersburg) podjął się rekonstrukcji semantyki i pragmatyki zdań czasownikowych, a E. Pczelincewa (Czerkasy) przedstawiła semantykę i pragmatykę transpozycji czasownikowych, omawiając zwłaszcza zasadę ekonomii językowej jako czynnika wpływającego na proces tworzenia nowych wyrazów i form wyrazowych.

W piątek od rana obrady konferencyjne przebiegały w dwóch równoległych grupach. W pierwszej sekcji obrady rozpoczął J. Strzelecki (Olsztyn), który zaprezentował dwa modele relacji między pamięcią a percepcją. Starał się pokazać, jak kształtuje się rozumienie klasycznej koncepcji prawdy w każdym z dwu wyróżnionych modeli. Następnie A. Faltyń (Szczecin) w referacie „Czy świat hermeneuty jest «wyrobem gotowym»? Poglądy H.-G. Gadamera oraz P. Ricoeura wobec problemu pragmatyki” przedstawił stosunek hermeneutycznej filozofii języka, prezentowanej przez Gadamera oraz Ricoeura, do kwestii pragmatyki, definiowanej za R. Carnapem jako relacja (lub też ich zespół) wyrażen języka oraz jego desygnatów do użytkowników tegoż języka. Filozof A. Kubić (Lublin) próbował pokazać, że eksternalistyczna (triangulacyjna) semantyka D. Davidsona może przeciwstawić się sceptycyzmowi semantycznemu S. Kripkego.

W drugiej sekcji jako pierwszy wystąpił S. Przybyszewski (Olsztyn). W jego referacie „O wadach języka, znaczenia i sposobu mówienia oraz o śmietniku pragmatyki” ukazana została odmienność perspektyw semantyki i pragmatyki wobec wieloznaczności jako takiej i zjawiska niedookreślenia semantycznego w ogólności. E. Pawlikowska-Asendrych (Częstochowa) opisała pod względem semantycznym niemieckie wyrazy złożone, występujące w hasłach reklamowych w niemieckiej prasie kobiecej. Zwróciła uwagę, że wyrazy te używane są głównie do celów podwyższenia jakości reklamowanego produktu oraz że wykazują one różnice między znaczeniem leksykalnym a znaczeniem pragmatycznym. Punktem centralnym analizy był opis znaczenia deskryptywnego, a w tym relacji cech semantycznych poszczególnych leksemów badanych złożen i ich wpływu na znaczenie konotacyjne wyrazów. O. Proszianik (Charków) podjęła się – na podstawie nowych źródeł – rekonstrukcji koncepcji znaczenia i wartości w poglądach F. de Saussure’a.

Po południu sekcję A rozpoczął referat K. Dembskiej (Toruń). Wystąpienie dotyczyło zakłóceń komunikacyjnych, powstałych w wyniku wykorzystania rzeczowników rodzaju męskiego w funkcji generycznej. Materiał badawczy stano-

wiły nazwy zawodowe kobiet w języku polskim i rosyjskim. Użycie rodzaju żeńskiego może – zdanie autorki – w pewnych sytuacjach prowadzić do nieporozumień komunikacyjnych. Nadrzędnym problemem poruszonym w referacie jest więc wpływ gramatycznej kategorii rodzaju na przejrzystość komunikatu.

M. Górna (Poznań) podjęła się przedstawienia koncepcji komunikacji werbalnej wyłaniających się z pragmatycznej filozofii języka. Otóż regularność językowych i pozajęzykowych zachowań społecznych, będących istotnym elementem powodzenia aktów komunikacyjnych, można – według autorki – systematycznie wyłożyć, o ile sięgnie się do aparatu teorii kultury jako systemu fundującego ową regularność.

A. Kucner (Olsztyn) w swoim wystąpieniu zatytułowanym „Pragmatyzm Charlesa Sandersa Peirce’a. Uwagi na marginesie artykułu «Jak uczynić nasze myśli jasnymi»” przedstawił pragmatyzm Peirce’a, pokazując, że należy on dzisiaj do poglądów klasycznych. Jest tak – zdaniem autora – przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, filozofia Peirce’a stała się źródłem tradycji pragmatycznej oraz instrumentalizmu. Po drugie, amerykański myśliciel przyjmował typowe dla realizmu uznanie związku, jaki istnieje między myśleniem, językiem i rzeczywistością.

S. Filipczuk (Lublin) podjęła się analizy zagadnienia źródeł nieostrości w konwersacjach między dziećmi a dorosłymi na podstawie wybranych przykładów z powieści Roalda Dahla. Sformułowała tezę, że pierwszorzędną przyczyną braku porozumienia między nimi nie jest nieostrość bytów, o których mowa w konwersacjach, ale subiektywność podmiotowego oglądu doświadczeniowego.

M. Stolarczyk-Zielonka (Olsztyn) w referacie „Analiza intencjonalności zdarzeń komunikacyjnych w oparciu o założenia semantyki dynamicznej” próbowała dokonać syntezy dwóch dziedzin językoznawstwa: semantyki i pragmatyki. Autorka wykorzystała znaną już szerzej na gruncie badań anglojęzycznych teorię semantyki dynamicznej, zakładającej interakcję wspomnianych wyżej dyscyplin.

Popołudniowe obrady w sekcji B rozpoczął referat E. Kałuszyńskiej (Olsztyn), która podjęła się obrony realistycznego, tradycyjnego pojmowania prawdy, przy uwzględnieniu wzajemnego związku, wręcz wzajemnego uwikłania języka i rzeczywistości. A. Bastek (Olsztyn) przedstawił zarys ontologicznej teorii bez przedmiotu i jego interpretacji. Inny olsztyński badacz G. Pacewicz zaprezentował semiotyczną analizę słowa „byt”.

A. Borońska (Olsztyn) w referacie „O niedefiniowalności prawdy” syntetycznie przedstawiła różne definicje prawdy i związane z nimi problemy. Jednocześnie wskazała na potrzebę (przydatności) definicji prawdy. W tym kontekście istotne okazało się twierdzenie A. Tarskiego o niedefiniowalności prawdy, a także argumentacja pluralistów aletycznych, m.in. H. Putnama, G. H. von Wrighta oraz późnego L. Wittgensteina.

Jako ostatnia wystąpiła K. Jabłońska (Olsztyn), która omówiła pojęcie logiki czasu. Przybliżyła język systemu, relację następstwa oraz różne modele czasu oraz pokazała, jak zmienia się prawda w kontekście różnych koncepcji czasu.

Podsumowując konferencję, należy przyznać, że tytułowy spór o pierwszeństwo między pragmatyką a semantyką nie został rozstrzygnięty. Rozmaitość poruszanych problemów, odmiennosc perspektyw badawczych (empirycznej, stricte teoretycznej, językoznawczej, logicznej, ontologicznej, epistemologicznej, filologicznej) spowodowała wielość sposobów ujęcia dwóch podstawowych aspektów znaków w ich wzajemnej relacji. Z obrad konferencyjnych można było wynieść wrażenie, że o ile granice semantyki (jako kategorii metapoznawczej) są względnie określone, stabilne, o tyle kategoria pragmatyki wykazuje bardzo dużą dyfuzyjność, a więc przede wszystkim w tym zakresie należałoby skupić działania teoretyczne o charakterze porządkującym, nawet terminologicznym. Zresztą organizatorom konferencji nie chodziło o jedność opcji badawczych ani o jednogłos, lecz o to, aby w interdyscyplinarnej dyskusji naukowej z udziałem badaczy z wielu polskich i zagranicznych ośrodków naukowych oddzielić to, co już zostało zoperacjonalizowane, od tego, co wymaga zasadniczych rozwiązań na poziomie metodologii. Spotkanie w Tumianach przekonało, że najlepszą formą realizacji tych posunięć jest dialog przedstawicieli różnych dyscyplin.

Aleksander Kiklewicz, Jarosław Strzelecki